

Damian Puślecki

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

damian.puslecki@up.poznan.pl

Rolnik-przedsiębiorca w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

Farmer-entrepreneur in the Agricultural Social Insurance Fund

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy obowiązująca regulacja prawna zapewnia właściwą ochronę rolnikom-przedsiębiorcom przed utratą zdolności do pracy. Przeprowadzone rozważania prowadzą do stwierdzenia, że rolnicy-przedsiębiorcy w pełnym zakresie podlegają obowiązkowi ubezpieczenia z mocy prawa na warunkach wskazanych w ustawie ubezpieczeniowej. Zakres ochrony przyznany tym podmiotom sprowadza się tylko i wyłącznie do przyznania świadczeń związanych z ryzykiem prowadzenia działalności rolniczej. Istnieje uzasadniona konieczność rozwiązania traktowanego od 20 lat po macoszemu problemu ochrony rolników-przedsiębiorców w KRUS-ie.

Słowa kluczowe: ubezpieczenie społeczne rolników; działalność gospodarcza; rolnik-przedsiębiorca; KRUS

Zatrudnienie w ramach stosunku pracy, świadczenie usług w ramach umowy zlecenia, a także działalność rolnicza albo pozarolnicza rodzą w Polsce obowiązek ubezpieczenia społecznego. Problemy pojawiają się w razie równoległego wykonywania przez jeden podmiot więcej niż jednej aktywności zawodowej, tj. w razie zbiegu tytułów do ubezpieczeń społecznych. Przedmiotem rozważań w niniejszym opracowaniu jest ubezpieczenie rolnika-przedsiębiorcy w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. Jest to swoista kategoria podmiotu prowadzącego podwójną działalność zawodową. Stworzył ją niejako sam ustawodawca, konstruując art. 5a ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników¹.

¹ Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (t.j. Dz.U. z 2013 r., poz. 1403 ze zm.), dalej jako: ustawa ubezpieczeniowa.

Nie wprowadził jednak definicji legalnej takiego podmiotu. Należy podkreślić, że działalnością podstawową dla rolnika-przedsiębiorcy jest działalność rolnicza, zaś działalnością dodatkową, wspomagającą dochody – działalność gospodarcza.

Rolnicy niejednokrotnie, z uwagi na duże ryzyko związane z wykonywaniem działalności rolniczej, podejmują się prowadzenia dodatkowej pozarolniczej działalności gospodarczej. Wcale nie musi być ona powiązana z prowadzoną pierwotnie działalnością rolniczą. Obecnie 84 tys. rolników podlegających ubezpieczeniu społecznemu w KRUS-ie prowadzi jednocześnie wspomagającą dochody działalność gospodarczą².

Celem artykułu jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy obowiązująca regulacja prawna zapewnia właściwą ochronę rolnikom-przedsiębiorcom przed utratą zdolności do pracy. Dla realizacji wskazanego celu konieczne jest przeanalizowanie uregulowań ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz sięgnięcie do ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych³ i przepisów ustawy o swobodzie działalności gospodarczej⁴. W pierwszej kolejności trzeba określić, dlaczego i na jakich zasadach rolnicy-przedsiębiorcy podlegają dziś ubezpieczeniu społecznemu w KRUS-ie. Konieczne jest też przeanalizowanie zakresu podmiotowego tego ubezpieczenia, przedmiotu ochrony ubezpieczenia oraz katalogu świadczeń przewidzianych dla przyszłych beneficjentów.

Możliwość wyboru ubezpieczenia społecznego dla rolnika-przedsiębiorcy wprowadziła ustawa o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników z dnia 12 września 1996 r. Rolnik lub domownik, który co najmniej rok podlegał obowiązkowemu ubezpieczeniu i podjął pozarolniczą działalność gospodarczą, nadal objęty był z mocy prawa ubezpieczeniem w KRUS-ie, nie ponosząc z tego tytułu dodatkowych ciężarów⁵. Osoby te mogły jednak podlegać innemu ubezpieczeniu społecznemu wówczas, gdy złożyły w Kasie odpowiednie oświadczenie.

Nowelizacja ustawy ubezpieczeniowej w 2004 r. wprowadziła suplementarny obowiązek ubezpieczenia społecznego dla rolników przedsiębiorców. Chodzi tu o wprowadzenie tzw. podwójnej składki na rolnicze ubezpieczenie społeczne (wypadkowe, chorobowe, macierzyńskie i emerytalno-rentowe). Celem regulacji było zniwelowanie uprzywilejowania rolników-przedsiębiorców w stosunku do rolników i ubezpieczonych przedsiębiorców w systemie powszechnym. Ustawa spowodowała wykluczenie z systemu ubezpieczenia społecznego rolników prowadzących dodatkowo działalność gospodarczą opodatkowaną na zasadach ogól-

² Dane uzyskane z Centrali KRUS w Warszawie.

³ Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz.U. z 2016 r., nr 0, poz. 963).

⁴ Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (t.j. Dz.U. z 2015 r., nr 0, poz. 584).

⁵ Ustawa z dnia 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U., nr 124, poz. 585), dalej jako: u.s.r.

nych oraz osoby, których kwota podatku dochodowego za poprzedni rok przekroczyła 2528 zł⁶.

Skutkiem wprowadzonych zmian było wyłączenie z grupy 125 tys. rolników około 60 tys., w tym ponad 27 tys. z powodu np. opodatkowania podatkiem dochodowym na zasadach ogólnych. W praktyce okazało się jednak, że opodatkowanie działalności na zasadach ogólnych nie zawsze wynika z jej rozmiarów, lecz często decyduje o tym jej charakter lub wymagania nałożone odrębnymi przepisami. Wprowadzona regulacja nie tylko dyskryminowała podmioty gospodarcze ze względu na formę opodatkowania, ale też prowadziła do naruszenia swobody działalności gospodarczej i podważała zaufanie do stanowionego prawa. Wywołała również ogromne niezadowolenie w środowisku rolniczym.

Ustawa z dnia 1 lipca 2005 r. na nowo określiła zasady podlegania ubezpieczeniu rolników-przedsiębiorców. Forma opodatkowania dodatkowej działalności przestała już mieć znaczenie. Ustawa dała ponadto możliwość przywrócenia na wniosek do ubezpieczenia społecznego rolników i domowników, którzy zostali z niego wyłączeni lub którzy po 1 maja 2004 r. nie przekroczyli kwoty granicznej 2528 zł.

Nie można zapomnieć, że w kwestii wspomnianych powyżej regulacji dwukrotnie wypowiedział się Trybunał Konstytucyjny w wyrokach z dnia 13 marca 2006 r.⁷ oraz z dnia 18 lipca 2006 r.⁸ Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że wyłączenie rolników z KRUS-u ze względu na formę opodatkowania pozarolniczej działalności było niezgodne z art. 2 i 32 Konstytucji RP. Choć znowelizowane w 2005 r. przepisy pozwalały rolnikom-przedsiębiorcom na przywrócenie (na ich wnioski) do ubezpieczenia rolniczego, to w sądach nadal toczyły się sprawy wywołane przepisami z kwietnia 2004 r. dotyczące tego, że rozwiązania z art. 5a ust. 6 u.s.r., które wyłączały rolników z ubezpieczenia społecznego w KRUS-ie ze względu na formę opodatkowania tej działalności i wysokość należnego z niej podatku za 2003 rok, był niezgodny z art. 2 z braku precyzyjnych przepisów przejściowych w ustawie nowelizującej z dnia 2 kwietnia 2004 r. oraz z uwagi na zbyt krótki okres dostosowawczy (jednodniowe *vacatio legis*).

Ostatnia zmiana w kwestii podlegania rolników-przedsiębiorców ubezpieczeniu w KRUS-ie została wprowadzona ustawą z kwietnia 2009 r. Znowelizowano art. 8 ustawy. Zmiana polegała na skreśleniu wymogu opłacania dwukrotności składki na ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie. Podwójną składkę rolnik-przedsiębiorca opłaca jednak na ubezpieczenie emerytalno-rentowe.

Zakres podmiotowy niniejszego opracowania obejmuje rolników oraz domowników, którzy rozpoczęli prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej bez względu na formę jej opodatkowania, a którzy:

⁶ Zgodnie z corocznym obwieszczeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie rocznej kwoty granicznej za poprzedni rok podatkowy.

⁷ Dz.U., nr 46, poz. 335.

⁸ Dz.U., nr 134, poz. 947.

- prowadząc działalność rolniczą w gospodarstwie o powierzchni ponad 1 ha przeliczeniowego lub w dziale specjalnym produkcji rolnej, podlegają z tego tytułu ustawowo ubezpieczeniu społecznemu rolników przez co najmniej 3 lata,
- jednocześnie nadal prowadzą działalność rolniczą lub stale pracują w gospodarstwie rolnym obejmującym obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego lub w dziale specjalnym,
- nie są pracownikami i nie pozostają w stosunku służbowym,
- nie mają ustalonego prawa do emerytury lub renty albo do świadczeń z ubezpieczeń społecznych,
- w terminie 14 dni od rozpoczęcia działalności gospodarczej złożyły w KRUS-ie oświadczenie o chęci kontynuowania ubezpieczenia społecznego rolników,
- każdy ubezpieczony w Kasie, prowadzący pozarolniczą działalność gospodarczą, zobowiązany jest w terminie do 31 maja każdego roku składać w KRUS-ie zaświadczenie z Urzędu Skarbowego o kwocie należnego za poprzedni rok podatkowy podatku dochodowego od przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej⁹.

Powyższe zasady mają również zastosowanie w zakresie podlegania ubezpieczeniu osób współpracujących przy prowadzeniu pozarolniczej działalności gospodarczej, zmieniających rodzaj lub przedmiot działalności lub wznawiających zawieszoną działalność.

Ustalenie swoistej kategorii podmiotu dwuzawodowca (rolnika-przedsiębiorcy) rodzi pewne problemy. Wynikają one nie tylko z nieprecyzyjnej definicji rolnika w art. 6 pkt 1 ustawy ubezpieczeniowej, ale także z określonych kryteriów obowiązkowego podlegania ubezpieczeniu rolniczemu, które pozwalają nadal na funkcjonowanie tzw. fikcyjnych rolników w KRUS-ie. Problemy wynikają też ze zbyt wąskiego pojęcia działalności rolniczej w ustawie ubezpieczeniowej¹⁰, które utrudnia określenie, jakie czynności należy zaliczyć do pozarolniczej działalności gospodarczej, a które do rolniczej. Nowo wprowadzona instytucja sprzedaży bezpośredniej¹¹ w ustawie o swobodzie działalności gospodarczej nie tylko nie ułatwia zadania, ale również powoduje jeszcze większe utrudnienia w tej materii. Warto zauważyć, że samo pojęcie pozarolniczej działalności gospodarczej zostało zawężone w ustawie ubezpieczeniowej do osób fizycznych z pominięciem tzw. wolnych zawodów i spółek prawa handlowego.

Wskazane powyżej kwestie nie pozwalają na wskazanie, jakie kryteria przesądzają o tym, że działalność gospodarza ma charakter dodatkowy. Ustawo-

⁹ Zob. art. 5a ustawy ubezpieczeniowej. Obecnie kwota za 2016 rok wynosi 3258 zł. Zob. obwieszczenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 maja 2016 r., M.P. 2016, poz. 483.

¹⁰ Szerzej: R. Budzinowski, *Prawne pojęcie działalności rolniczej*, „Prawo i Administracja” 2003, t. 2, s. 167.

¹¹ Art. 3 pkt 4 ustawy o swobodzie działalności gospodarczej w związku z działalnością rolników w zakresie sprzedaży, o której mowa w art. 20 ust. 1c ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2012 r., poz. 361 z późn. zm.).

dawca wskazuje jedynie na kwotę wyliczonego podatku, co nie wydaje się być słuszne. Kolejnym problemem praktycznym jest zjawisko nierejestrowania działalności gospodarczej przez rolników – chodzi tu o działanie w tzw. szarej strefie.

Jak wyżej wspomniano, ustawodawca nie skonstruował legalnego pojęcia rolnika-przedsiębiorcy. Dla potrzeb niniejszych rozważań warto pokusić się o sformułowanie następującej definicji: „Pod pojęciem tym należy rozumieć rolnika oraz domownika prowadzącego działalność rolniczą i podlegającego rolniczemu ubezpieczeniu społecznemu, który po spełnieniu przesłanek ustawy ubezpieczeniowej rozpocznie prowadzenie wspomagającej, dodatkowej, pozarolniczej działalności gospodarczej, z której należności z tytułu podatku dochodowego nie przekroczą corocznie określonej kwoty granicznej”.

Niewątpliwie o tytule podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników powinna decydować przynależność do określonego zawodu (tu: rolniczego) i prowadzenie charakterystycznej dla niego działalności – w tym przypadku rolniczej. Podleganie, pod pewnymi warunkami, ubezpieczeniu w KRUS-ie rolników, którzy prowadzą dodatkową i wspomagającą działalność gospodarczą, nie powinno zatem budzić wątpliwości.

Przedmiotem ochrony rolniczego ubezpieczenia społecznego jest zdolność do zdobywania własną pracą środków utrzymania. Konstrukcja pozwalająca nadal obejmować ustawowo ubezpieczeniem rolników prowadzących dodatkową działalność gospodarczą również powinna uwzględniać przedmiot ochrony ubezpieczeń społecznych. Wyrazem tego, wydawać by się mogło, była wprowadzona w 2004 r. zasada konieczności opłacania podwójnej składki dla dwuzawodowców ubezpieczonych w KRUS-ie. Nic bardziej mylnego. Pomimo uiszczania podwójnej składki podmioty te nigdy nie były objęte ochroną od wypadków przy pracy z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej, z tytułu chorób zawodowych i nie otrzymywały wyższej renty czy emerytury. Podwójna konstrukcja wymiaru składki powodowała, że rolnik-przedsiębiorca niejednokrotnie był przekonany o przysługującej mu ochronie ubezpieczeniowej. Wskazany powyżej problem kilkakrotnie był poruszany w moich publikacjach¹². Kwestia ta została też zauważona w artykułach wydawanych przez KRUS¹³.

Ustawodawca, pomimo możliwości pozostawiania pod określonymi warunkami rozważanych podmiotów w KRUS-ie, nie wprowadził w definicji wypadku

¹² Zob. D. Puślecki, *Podleganie ubezpieczeniu rolników prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą*, „Zeszyty Naukowe SERiA” 2007, z. 2, s. 316; *idem*, *Społeczne rolnicze ubezpieczenie wypadkowe – próba oceny*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2010, nr 1, s. 35–51.

¹³ Zob. np. W. Jaskuła, *Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 marca 2006 r.*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2007, nr 31; *idem*, *Kuriozalne orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego. Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 lipca 2006 r.*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2009, nr 34; *idem*, *Ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników – postulaty de lege ferenda*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2008, nr 33, s. 77 i n.

przy pracy odpowiednich zmian pozwalających objąć ich ochroną ubezpieczeniową od zdarzeń wypadkowych w działalności gospodarczej. Omawiane rozwiązania miały głównie na celu nieodprowadzanie składek przez rolników do ZUS-u i wspieranie drobnej przedsiębiorczości. Przy uwzględnieniu tylko i wyłącznie powyżej przedstawionych założeń nie wydaje się jednak słuszne wprowadzenie takiej konstrukcji do ubezpieczeń społecznych. Zabiegu takiego należałoby dokonać w odrębnym akcie prawnym i przy zastosowaniu odmiennych mechanizmów. W świetle wspomnianych uregulowań rolnik-przedsiębiorca uiszczal opłatę za uprzywilejowanie do KRUS-u z tytułu prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej. Chociaż pomiędzy KRUS-em i rolnikiem-przedsiębiorcą istniał stosunek podlegania ubezpieczeniu, to ubezpieczony objęty był ochroną ubezpieczeniową tylko z tytułu prowadzonej działalności rolniczej. Była to konstrukcja niezgodna z istotą oraz funkcją gwarancyjną i kompensacyjną ubezpieczeń społecznych¹⁴.

Przez blisko 5 lat, bo do czasu nowelizacji ustawy ubezpieczeniowej w 2009 r.¹⁵, istniał w polskim ustawodawstwie swoisty paradoks. Rolnik, pomimo opłacania podwójnej składki na ubezpieczenie społeczne, prowadzący pozarolniczą działalność gospodarczą i ubezpieczony w Kasie, nie miał z tego tytułu prawa do świadczeń. Nie podlegał także ochronie od wypadków przy pracy, ochronie przed chorobami zawodowymi i nie mógł otrzymać wyższej renty czy emerytury. Warto zaznaczyć, że zarówno ustawa ubezpieczeniowa, jak i sam wniosek o objęcie ubezpieczeniem nie zawierały informacji o braku ochrony ubezpieczeniowej.

Określając zakres przysługującej ochrony ubezpieczeniowej, trzeba stwierdzić, że osobom podlegającym preferencyjnie ubezpieczeniu społecznemu rolników, które prowadzą pozarolniczą działalność gospodarczą, przysługują z KRUS-u tylko i wyłącznie świadczenia związane z ryzykiem prowadzenia działalności rolniczej. Sytuacji nie zmieniła nowelizacja ustawy z 2009 r. Ubolewać jednak należy, że reforma polegała na usunięciu zapisu o opłacaniu podwójnej składki na pierwszą grupę ubezpieczeń, a nie przewidywała rozciągnięcia ochrony ubezpieczeniowej. Co ciekawe, na uwagę zasługuje uzasadnienie wprowadzonych zmian: wyeliminowanie postaw roszczeniowych ze strony rolników prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą z tytułu świadczenia odszkodowawczego za wypadek przy pracy związany z pozarolniczą działalnością gospodarczą.

Podjęmując się próby oceny analizowanego rozwiązania, należy stwierdzić, że zadaniem rolniczych ubezpieczeń społecznych jest zapewnienie należytej ochrony ubezpieczeniowej. Opłacana składka do 2009 r. w podwójnej wysokości na rolnicze ubezpieczenie społeczne w braku przyznania ochrony ubezpieczeniowej była konstrukcją niedopuszczalną w ubezpieczeniach społecznych. Trzeba zauważyć,

¹⁴ Wątpliwości rodziła także konstytucyjność takiego rozwiązania.

¹⁵ Znowelizowany art. 8 ustawy – skreślenie wymogu opłacania dwukrotności składki. Zob. ustawa z dnia 24 kwietnia 2009 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. z 2009 r., nr 79, poz. 667).

że w przypadku gdy rolnik-przedsiębiorca uległby wypadkowi przy wykonywaniu działalności pozarolniczej, ewentualne skutki tego wypadku mogą podlegać ochronie jako zdarzenia z tzw. ogólnego stanu zdrowia. Świadczenie wówczas zostanie wypłacone z ubezpieczenia emerytalno-rentowego. Podstawą jego przysługiwania nie będzie jednak wypadek przy pracy, a z tytułu opłacania podwójnej składki na ubezpieczenie emerytalno-rentowe poszkodowany nie otrzyma wyższej renty.

Koncepcja solidarystyczna ubezpieczeń, idea samopomocy społecznej oraz samofinansowanie świadczeń z rolniczego ubezpieczenia chorobowego, wypadkowego i dotychczas macierzyńskiego dodatkowo podkreślają kuriozalność tego rozwiązania. Przez wiele lat konstrukcja wprowadzała i nadal wprowadza w błąd ubezpieczonych. Przyjęta przez ustawodawcę reguła podlegania ubezpieczeniu rolników-przedsiębiorców w KRUS-ie opiera się na obowiązku podlegania. Rolnik-przedsiębiorca z mocy prawa podlega pełnemu ubezpieczeniu społecznemu – wypadkowemu, chorobowemu i macierzyńskiemu, ale otrzymuje niepełny „pakiet świadczeń”¹⁶. Przyznana ochrona ubezpieczeniowa dotyczy jedynie zdarzeń, które związane są z ryzykiem prowadzenia działalności rolniczej. Podwójna składka emerytalno-rentowa pełni dziś tylko rolę opłaty za uprzywilejowanie. Choć w przypadku rolników wykonujących umowy cywilnoprawne wprowadzono do systemu ubezpieczeń wyjątek od zasady podwójnego ubezpieczenia, to nie objęto na analogicznych zasadach ochroną rolników-przedsiębiorców. Obowiązująca regulacja prawna nie przewiduje żadnych świadczeń dla rolników-przedsiębiorców doznających uszczerbku na zdrowiu w wyniku wypadku przy pracy powstałego podczas wykonywania czynności związanych z pozarolniczą działalnością gospodarczą lub choroby zawodowej powstałej w związku z prowadzeniem tej działalności. Nie mogą mieć oni także przyznanej ochrony w tej materii na gruncie przepisów ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych¹⁷.

Warto zauważyć, że w przypadku powstania uszczerbku w wyniku wypadku, w tym przy prowadzonej działalności gospodarczej, w stopniu uniemożliwiającym pracę, brak aktywności zawodowej często dotyczy zarówno prowadzonej przez rolnika pozarolniczej działalności gospodarczej, jak i rolniczej działalności. Istnieje w systemie grupa ubezpieczonych niemających zapewnionej właściwej ochrony przed utratą zdolności do pracy. W systemie funkcjonuje kolejny paradoks: rolnicy-przedsiębiorcy są jednocześnie uprzywilejowani i dyskryminowani w systemie ubezpieczeń społecznych. Niezrozumiałą jest brak istotnego elementu ochrony, jakim jest ubezpieczenie od następstw wypadku lub choroby zawodowej powstałej w związku z wykonywaniem dodatkowej działalności

¹⁶ W. Jaskuła, *W sprawie świadczeń z tytułu prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej dla rolnika-przedsiębiorcy*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2014, nr 50, s. 79 i n.

¹⁷ Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz.U. z 2016 r., nr 0, poz. 963).

dla rolników, gdy jednocześnie ochrona ta została przyznana przedsiębiorcom w przypadkach wykonywania podobnej działalności zarobkowej w systemie powszechnym. Jedynym rozwiązaniem jest dziś wybór: przeniesienie ubezpieczenia rolnika-przedsiębiorcy w całości do ZUS-u. Jednak w przypadku, gdy działalność gospodarza ma uboczny charakter względem prowadzonej działalności rolniczej, wydaje się to niecelowe.

Analizowana konstrukcja jest zatem niezgodna z istotą i funkcjami ubezpieczeń społecznych. Nie można wszak z góry założyć, że kosztem, który ponoszą obecnie rolnicy-przedsiębiorcy podlegający nadal ubezpieczeniu w KRUS-ie, jest podwójna składka emerytalno-rentowa i brak ochrony ubezpieczeniowej.

Należałoby w związku z tym zastanowić się nad konstytucyjnością obowiązujących od blisko 20 lat rozwiązań w ustawie ubezpieczeniowej (art. 67 Konstytucji RP). Ustawa ubezpieczeniowa ani nie wskazuje, ani nie zawęży wprost zakresu ochrony przyznanej ubezpieczonym rolnikom-przedsiębiorcom. Nadal nie mają oni pełnej świadomości co do zakresu przyznanej ochrony. Dowodem tego twierdzenia są badania przeprowadzone w 2016 r.¹⁸, z których wynika, że blisko 75% rolników wie o możliwości podlegania ubezpieczeniu społecznemu w KRUS-ie, aczkolwiek tylko 28% zna warunki podlegania temu ubezpieczeniu. Ponad połowa, a dokładniej – blisko 60%, rolników nie wie, że nie podlegają ochronie od wypadków przy pracy w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą.

Mając powyższe na względzie, powstaje pytanie, czy analizowana konstrukcja była przeoczeniem czy też celowym zabiegiem ustawodawcy. Założyć można, że przyznanie niepełnego katalogu świadczeń początkowo wynikało z przeoczenia albo – bardziej stanowczo – było celowym zabiegiem ustawodawcy. O przeoczeniu można mówić w sytuacji podwójnie pobieranych składek przez ubezpieczonych. Wspomniana nowelizacja ustawy rozwiązała w pełni wszelkie wątpliwości o opłatomym, czysto fiskalnym charakterze wprowadzonych rozwiązań.

Konstrukcja polegająca na celowym pozbawieniu świadczeń rolników-przedsiębiorców podlegających ubezpieczeniu w KRUS-ie była od samego początku intencją ustawodawcy ukrytą przed samymi zainteresowanymi w przepisach ustawy ubezpieczeniowej. Takie postępowanie nie przystoi w państwie prawa i jest niedopuszczalne w ubezpieczeniach społecznych, których zadaniem jest należyta ochrona ubezpieczonych, którzy sami nie są w stanie chronić swojej zdolności do zdobywania środków utrzymania. W gospodarstwach rodzinnych jest to szczególnie ważne, gdyż chodzi tu o zabezpieczenie egzystencji nie tylko samego producenta rolnego i jednocześnie „drobnego przedsiębiorcy”, ale także wszystkich członków jego rodziny.

Przeprowadzone rozważania uzasadniają sformułowanie następujących wniosków. Po pierwsze, zarówno rolnicy, jak i przedsiębiorcy w polskim systemie prawnym podlegają obowiązkowo ubezpieczeniu społecznemu. Takie same zasady do-

¹⁸ Badania przeprowadzone przez mgr. R. Króla na terenie województwa lubelskiego w 2016 r. (niepublikowane).

tyczą rolników-przedsiębiorców, a najważniejszą funkcją ubezpieczeń społecznych jest realizacja funkcji ochronnej.

Po drugie, jeżeli chodzi o praktyczne aspekty analizowanego rozwiązania, to trzeba zauważyć, że aktualnie 84 tys. rolników-przedsiębiorców podlega na preferencyjnych warunkach ubezpieczeniu w KRUS-ie. Przed istotnymi zmianami legislacyjnymi grupa ta liczyła 125 tys. podmiotów. Powstaje zatem pytanie, dlaczego niewielu rolników dziś korzysta z tego uprzywilejowania. Najistotniejszym argumentem *contra* jest poważna i uzasadniona obawa przed wyłączeniem z ubezpieczenia w KRUS-ie. Nie ulega tu wątpliwości, że część rolników w ogóle nie rejestruje pozarolniczej działalności gospodarczej i działa w szarej strefie.

Po trzecie, rolnik-przedsiębiorca to nadal podmiot spełniający określone ustawowo przesłanki z definicji rolnika, wspomagający dochody dodatkową, drobną działalnością zawodową. Jedynie taka konstrukcja jest dopuszczalna w rolniczych ubezpieczeniach społecznych. Dziś instytucja ta jest swoistym uprzywilejowaniem, instrumentem wsparcia dla tych podmiotów.

Po czwarte, rolnicy-przedsiębiorcy w pełnym zakresie podlegają obowiązkowo ubezpieczeniu z mocy prawa na warunkach wskazanych w ustawie ubezpieczeniowej. Podjęcie działalności gospodarczej dla rolnika daje sporo korzyści, nie można jednak zapominać o kosztach z tym związanych. Najistotniejszym kosztem jest podwójnie opłacana składka, mająca charakter opłaty za uprzywilejowanie przy braku należytej ochrony ubezpieczeniowej z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, przejawiającej się w przyznaniu ubezpieczonemu niepełnego katalogu świadczeń.

Po piąte, zakres ochrony przyznany rolnikom-przedsiębiorcom w ustawie ubezpieczeniowej sprowadza się tylko i wyłącznie do przyznania świadczeń związanych z ryzykiem prowadzenia działalności rolniczej. Istnieje zatem w całym systemie ubezpieczeń społecznych grupa blisko 85 tys. ubezpieczonych niemających zapewnionej właściwej ochrony przed utratą zdolności do pracy. Rozwiązania przyjęte w ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników dla rolników-przedsiębiorców w obecnej formie są nie tylko niezgodne z istotą, funkcjami i przedmiotem ochrony ubezpieczeń społecznych, ale również z art. 67 Konstytucji RP¹⁹.

Istnieje uzasadniona konieczność rozwiązania traktowanego od 20 lat po macoszemu problemu ochrony rolników-przedsiębiorców. Przedstawione kwestie prowadzą do wniosku, że zmiany wprowadzone do u.s.r. w kwestii podlegania w KRUS-ie ubezpieczeniu rolników-przedsiębiorców przeprowadzono zbyt pośpiesznie i z pominięciem zasad obowiązujących w państwie prawa. Powyższy przykład nieroztropności ustawodawcy spowodował w praktyce wiele perturbacji, nie rozstrzygając przy tym najistotniejszych problemów związanych z ochroną rolników prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą w rolniczym

¹⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483).

ubezpieczeniu społecznym. Doświadczenia z przeszłości w zakresie regulacji ubezpieczenia rolników dwuzawodowców w KRUS-ie sugerują rozważę, staranność oraz multidyscyplinarną i społeczną konsultację podczas opracowywania nowych rozwiązań normatywnych.

Mając na względzie powyższe wywody, należy w tym miejscu zastanowić się nad możliwościami rozwiązania problemu braku odpowiedniej ochrony rolników-przedsiębiorców w rolniczym ubezpieczeniu społecznym. Problem ten trzeba rozwiązać przy uwzględnieniu następujących zależności. Konieczność przyznania ochrony rolnikom-przedsiębiorcom przed utratą zdolności do pracy nie może budzić żadnych wątpliwości. Uzasadnia to nie tylko zasada sprawiedliwości społecznej i solidaryzmu społecznego, lecz przede wszystkim funkcja ochronna ubezpieczeń społecznych. Zabiegu normatywnego należałoby dokonać w ramach ubezpieczenia rolniczego z uwagi na fakt, iż jest to rozwiązanie preferencyjne, pozwalające rolnikom na wsparcie dochodów z najbardziej ryzykownej działalności zawodowej, w której nierzadko może mieć on charakter jedynie naturalny.

Najbardziej pożądanym rozwiązaniem zdaje się być możliwość przyznania analizowanej kategorii podmiotu ochrony ubezpieczeniowej. Kosztem uprzywilejowania byłaby jak uprzednio wyższa składka na ubezpieczenie społeczne. Wydaje się, że nawet trzykrotność opłacanej dziś przede wszystkim składki wypadkowej i chorobowej nie stanowiłaby dla rolników problemu, a byłaby wyrazem solidaryzmu wewnątrzgrupowego tych podmiotów. Pozwoliłaby też na samofinansowanie się świadczeń dla przyszłych beneficjentów. Warto jednak wskazać, że kwestia ta wymaga pogłębienia badań i przeprowadzenia symulacji finansowo-ekonomicznych dla proponowanego rozwiązania.

Kolejną możliwością byłoby ustanowienie kolejnego wyjątku od zasady jednego ubezpieczenia społecznego analogicznie do podlegania ubezpieczeniu w ZUS-ie i KRUS-ie rolników wykonujących umowy cywilnoprawne. Plusem tego rozwiązania byłoby z pewnością przyznanie ochrony w zakresie, w jakim rolnik nie prowadzi działalności rolniczej. Już dziś bowiem podkreśla się, że ubezpieczenia rolnicze nie są w stanie zapewnić ochrony przedsiębiorcom. Istotnym minusem takiego rozwiązania jest odpływ środków ze składek do ZUS-u i co za tym idzie pogorszenie sytuacji finansowej KRUS-u.

Ostatnią możliwością mogłoby być wyłączenie analizowanych podmiotów ze społecznego ubezpieczenia rolniczego i przejście do systemu powszechnego. Zabieg ten byłby swoistym powrotem do przeszłości, do rozwiązań sprzed 20 lat. Wydaje się, że byłoby to najmniej korzystne rozwiązanie dla rolników i systemu. Wiązałoby się ono z odpływem blisko 85 tys. ubezpieczonych rolników bądź z likwidacją prowadzonej przez nich działalności gospodarczej. Już dziś warto zauważyć, że bogatsi przedsiębiorcy, którzy z czasem decydują się przesunąć ciężar działalności głównie na działalność gospodarczą, podlegają obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu w ZUS-ie, mimo że nadal wykonują dodatkową działalność rolniczą.

BIBLIOGRAFIA

- Budzinowski R., *Prawne pojęcie działalności rolniczej*, „Prawo i Administracja” 2003, t. 2.
- Jaskuła W., *Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 marca 2006 r.*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2007, nr 31.
- Jaskuła W., *Kuriozalne orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego. Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 lipca 2006 r.*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2009, nr 34.
- Jaskuła W., *Ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników – postulaty de lege ferenda*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2008, nr 33.
- Jaskuła W., *W sprawie świadczeń z tytułu prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej dla rolnika-przedsiębiorcy*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2014, nr 50.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483).
- Obwieszczenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 maja 2016 r., M.P. 2016, poz. 483.
- Puślecki D., *Podleganie ubezpieczeniu rolników prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą*, „Zeszyty Naukowe SERiA” 2007, z. 2.
- Puślecki D., *Społeczne rolnicze ubezpieczenie wypadkowe – próba oceny*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2010, nr 1.
- Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (t.j. Dz.U. z 2013 r., poz. 1403 ze zm.).
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2012 r., poz. 361 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U., nr 124, poz. 585).
- Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz.U. z 2016 r., nr 0, poz. 963).
- Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (t.j. Dz.U. z 2015 r., nr 0, poz. 584).
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2009 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. z 2009 r., nr 79, poz. 667).
- Wyrok TK z dnia 13 marca 2006 r. (Dz.U., nr 46, poz. 335).
- Wyrok TK z dnia 18 lipca 2006 r. (Dz.U., nr 134, poz. 947).

SUMMARY

The main aim of this elaboration is to answer the question whether the current legal regulations provide adequate protection for farmers-entrepreneurs from losing their ability to work? In conclusion, the author states that the farmer-entrepreneurs in full range are subjected to compulsory insurance under the law, under the conditions specified in the insurance Act. The scope of protection granted to these entities is reduced only to the granting of benefits associated with the risk of agricultural activity. There is a need to solve this presented problem of protection of farmer-entrepreneurs in ASIF, which has been understated for 20 years.

Keywords: social insurance for farmers; economic activity; farmer-entrepreneur; ASIF